

CÁI TÔI TRONG "BÀI HÁT CHÍNH TÔI" CỦA WALT WHITMAN

ThS. Phan Thị Kim Oanh

1. Walt Whitman (1819 - 1892) là "Nhà thơ anh hùng ca của nước Mỹ", "Người có tâm hồn và đôi cánh lực lưỡng" (A.C. Swinburne), là người mà cả sự nghiệp văn chương của mình chỉ vun trồng cho một tập thơ duy nhất - tập thơ làm náo động cả đời sống văn hoá nước Mỹ khi nó ra đời, công trình bất tử của nền văn học thế giới - tập *Lá Cỏ* (Leaves of Grass).

Sinh ngày 31/5/1819 ở một nông trại trên đảo West Hills (Long Island, New York), Whitman là con thứ hai trong một gia đình có tới chín người con. Năm 1823, gia đình ông bị cơn gió công nghiệp hoá và làn sóng di cư ồ ạt cuốn đến sống ở Boston. Cảnh nhà ngày một khó khăn, mười hai tuổi, Whitman đã phải bỏ học, lăn vào đời, làm đủ mọi nghề để kiếm sống. Những năm tôi luyện trong trường đời gian khổ đã giúp ông tích lũy được cả kho vốn sống phong phú, khiến cho những bài thơ trong *Lá cỏ* sau này phối phối hơi thở tự do dân chủ của cuộc sống cần lao.

Bước vào làng báo, làng văn chuyên nghiệp năm hai mươi tuổi, Whitman dần chứng tỏ mình là một nhà báo có khả năng. Năm 1846, ông được mời làm chủ bút tờ báo Dân chủ của Brooklyn - tờ *Chim ưng hàng ngày* (The Brooklyn Eagle) nhưng chỉ hai năm sau lại mất việc do bất đồng quan điểm với những thành viên của Đảng dân chủ.

Năm 1855, Whitman lần đầu tiên cho xuất bản tập thơ *Lá Cỏ*. Mười hai bài thơ dài dằng dặc với những câu

thơ không vần chân, không nhạc điệu, không theo niêm luật nào được đón nhận như một hiện tượng ... kỳ quặc. Tên tuổi của Whitman bị bôi nhọ, thậm chí bị hằn học bởi những kẻ không cùng tư tưởng tự do, dân chủ như ông. May thay, R. Emerson, một nhà văn kiêm triết gia uy tín nhất nước Mỹ lúc bấy giờ đã lên tiếng ca ngợi Whitman: "Tôi chào mừng ông đang bắt đầu một sự nghiệp lớn" và gọi ông là "Nhà thơ của nước Mỹ".

Suốt ba mươi bảy năm còn lại của cuộc đời, Whitman không ngừng bổ sung, sửa chữa và hoàn thiện tập thơ. Từ mười hai bài (95 trang) ở lần xuất bản đầu tiên, *Lá Cỏ* đã lên tới gần 500 trang vào lần tái bản thứ chín (năm 1881), lần bổ sung cuối cùng của Whitman. Ngay khi nhà thơ còn sống, *Lá cỏ* được tái bản mười lần.

Đúng như niềm mong mỏi của Whitman lúc sinh thời, *Lá Cỏ* ngày càng sinh sôi nảy nở trong đông đảo quần chúng và đưa tên tuổi nhà thơ vượt qua biên giới nước Mỹ, đến với tất cả các châu lục. Thời gian, lịch sử và cả tương lai đều sẽ đứng về phía Whitman.

2. *Bài hát chính tôi* có thể xem là bài thơ xương sống của *Lá Cỏ*, xuất hiện ngay trong lần ra mắt đầu tiên của tập thơ. Sau nhiều lần sửa chữa, có phần hầu như làm lại, đến năm 1881, bài thơ mới được hoàn chỉnh với các phần thơ được đánh số từ 1 đến 52. *Bài hát chính tôi* quy tụ hầu hết những giá trị về nội dung tư tưởng cũng như nghệ thuật của tập thơ *Lá*

Cổ. Đặc biệt là sự ý thức về cái Tôi và tư tưởng bình đẳng, tự do dân chủ.

Tôi ca ngợi bản thân, tôi tự hát

Câu mở đầu tác phẩm cùng với tựa đề bài thơ đã cho thấy *Bài hát chính tôi* trước hết là nhằm khẳng định cái Tôi. Cả bài thơ dài xoay quanh một nhân vật xưng “tôi” (*I*) hoặc “chính tôi” (*my self*). Hơn một lần cái tên Whitman được nhắc tới và hình ảnh của Whitman được miêu tả sinh động và chân thực:

Tôi đẻ ở đây, cha mẹ tôi đẻ ở đây, ông bà cụ kỵ tôi cũng đẻ ở đây.

Tôi băm bảy tuổi, khoẻ tuyệt trần, bắt đầu sự nghiệp,

Hy vọng không ngừng cho đến ngày tôi chết.

Và hiếm có ai lại giới thiệu mình thiếu thiện cảm thế này.

Walt Whitman, một vũ trụ, con của đảo Manhattan,

Ngỗ ngược, đầy đà, yêu khoái lạc, ăn nhậu và sinh con đẻ cái

Không đa sầu đa cảm, không đứng trên kẻ khác dù là

đàn ông hay đàn bà, không tách khỏi mọi người

Chẳng nhũn nhặn cũng chẳng không nhũn nhặn.

Những dòng thơ “ngỗ ngược”, “chẳng nhũn nhặn” ấy chẳng khác nào một lời tuyên chiến với chủ nghĩa Tân cổ điển vốn đề cao sự mực thước, trang nhã, tránh bộc lộ chính mình. Cũng chính những dòng thơ như thế khiến cho suốt một thời gian dài, những tác giả viết tiểu sử của Whitman đã xem *Lá Cỏ* như một cuốn tự truyện.

Thực chất, Whitman đề cao cái Tôi nhưng không sa vào chủ nghĩa cá nhân. Dễ dàng nhận thấy cái Tôi trong *Lá Cỏ* nói chung cũng như trong *Bài hát chính tôi* nói riêng không bó hẹp trong khuôn khổ con người lịch sử Whitman, mà qua nó, nhà thơ nhấn mạnh vai trò của những con người

riêng biệt mà ông coi như những đơn vị cấu thành xã hội. Hơn nữa, khái niệm “cá nhân”, “con người riêng biệt” ở đây không tách rời, đối lập với xã hội, mà ngược lại, luôn có xu hướng hoá thân, hoà nhập với người khác, với quảng đại quần chúng. Chúng ta có thể tìm thấy vô vàn những ý tưởng như thế này trong *Bài hát chính tôi*:

Không một người nổi loạn nào lại còng tay đưa đến

nhà giam mà không có tôi chung còng đi cạnh,

(Tôi không phải kẻ vui tếu kia, mà là kẻ bước đi

lặng lẽ đôi môi run bật mặm mồ hôi).

Không một thiếu niên nào bị bắt vì ăn cắp mà không

có tôi cùng ra toà chịu xử và tuyên án

Không một người nào lại bị bệnh tả nằm thở hắt ra

mà không có tôi nằm kê cùng thở hắt ra,

Mặt tôi xám xịt màu tro, những đường gân nổi cục,

người người thấy tôi đều xa lánh.

Những kẻ ăn mày cũng nhập vào tôi và tôi

nhập vào người họ,

Tôi chia mũ, tôi ngồi cúi đầu xấu hổ, tôi ăn xin.

Dịch giả Vũ Cận trong *Lời giới thiệu tập Lá Cỏ* đã rất chính xác khi nhận định: “Xã hội theo quan niệm Whitman (...) lấy những con người riêng biệt làm đơn vị cơ bản, và là những cá nhân nhân lên. Một xã hội như thế cố nhiên phủ định cái xã hội bóc lột và áp bức, trong đó một số cá nhân này chiếm hữu trực tiếp hay gián tiếp, toàn bộ hay từng phần những cá nhân khác đông đảo hơn và kém trang bị hơn. Nó cũng vượt lên trên cái xã hội lấy bản thân mình làm đơn vị và coi những thành viên của mình như những mảnh ghép không hoàn chỉnh”. Như vậy, Whitman đã

thông qua *cái Tôi* cá nhân để khẳng định *cái Tôi* tự do dân chủ ở tất cả mọi người.

3. Đi sâu vào tư tưởng bình đẳng, tự do dân chủ của Whitman không thể không nói tới bối cảnh nước Mỹ vào thời điểm đó. *Lá Cỏ* ra đời cách xa *Tuyên ngôn độc lập 1776* đã gần một thế kỷ, Washington đã mất, nhưng những tư tưởng tự do, tiến bộ của ông vẫn được duy trì và phát triển bởi những Tổng thống kế nhiệm là Jefferson và Jackson. Nhưng càng về sau, thể chế chính trị và đời sống xã hội của nước Mỹ ngày càng xấu đi cùng với sự gia tăng đáng kể số lượng các bang của Hợp chúng quốc Hoa Kỳ. Sự bất bình đẳng, vấn đề phân biệt chủng tộc ngày càng trở nên nhức nhối. Tự hào bao nhiêu về một nước Mỹ của buổi đầu khai sơn phá thạch, Whitman càng hết lời ca ngợi, bênh vực bấy nhiêu tinh thần tự do dân chủ - cái tinh thần mà ông càng ngày càng nhận ra rằng vẫn chỉ là *viễn cảnh* trên đất nước của Nữ thần Tự do.

Không chỉ có dấu ấn thời đại, hoàn cảnh xuất thân cũng là một yếu tố quan trọng ảnh hưởng đến tư tưởng bình đẳng, tự do dân chủ của Whitman. Cha ông, một thợ mộc rất ủng hộ phong trào của những người lao động thường cho Whitman theo cùng mỗi buổi tham dự diễn thuyết của Frances Wright. Và Whitman bố say mê nồng nhiệt nền dân chủ đến nỗi đặt tên ba trong số những con trai của mình là Washington, Jefferson và Jackson.

Đọc *Bài hát chính tôi*, chúng ta có cảm giác dường như Whitman muốn ôm tất cả nhân loại trong vòng tay rộng mở của mình. Thật khó để có thể tìm ra ông đã bỏ sót ai trong số vô vàn những con người đang tồn tại cùng với những công việc và cảnh ngộ khác nhau, từ *người thợ lát đường, người kéo thuyền, nhạc trưởng, người bán rong, người ăn thuốc phiện* đến các vị

bộ trưởng tai to mặt lớn,... tất cả đều là bạn của Whitman, tất cả đều được ông dành trọn niềm tin yêu, trân trọng và ngưỡng mộ. Chúng ta không thấy Whitman có sự phân biệt đối xử nào khi ông đặt "*người con gái giang hồ say khướt*" cạnh "*Vị tổng thống họp hội đồng chính phủ*". Nếu có sự khác biệt thì chỉ là chỗ những dòng Whitman nói về những vị "*tai to mặt lớn*" ít ỏi hơn nhiều so với những dòng ông hướng về quần chúng nhân dân lao động. Đơn giản vì Whitman nhận ra sự bất công xã hội:

Số đông đổ mồ hôi, cày ruộng, đập lúa và công sá chỉ trấu cùng rơm,

Số ít ngồi không ăn sẵn và luôn mồm gào thêm lúa

và ông đứng hẳn về phía "số đông".

Không những thế, Whitman còn ca ngợi cả những bộ phận trên cơ thể con người, dù là đàn ông hay đàn bà, dù là khối óc, trái tim hay bộ phận sinh dục của người phụ nữ:

Tôi sẽ không lấy tay bịt miệng,

Nói về lòng gan, tôi cho cũng tế nhị như nói về đầu óc, trái tim,

Giao hợp đối với tôi cũng chẳng tục tĩu gì hơn cái chết

Tôi tin tưởng nơi xác thịt và những thêm thường dục vọng,

Nhìn, nghe, sờ mó đều là chuyện thân kỳ và mỗi phần mỗi khúc của

tôi là một thân kỳ

Con người tôi, trong cũng như ngoài rất đối thiêng liêng và tôi biến

thành thiêng liêng bất luận cái gì tôi đụng tới hoặc chạm vào tôi,

Hương nách này thơm hơn lời cầu nguyện,

Cái đầu này hơn các nhà thờ, các thánh kinh và tất cả các tín điều.

Đọc những câu thơ ấy, chúng ta không ngạc nhiên khi giới trí thức và nhà thơ không chấp nhận Whitman. "*Tư tưởng tự do, nhân đạo và vô thần của Whitman là những lần roi quất vào xã hội nước Mỹ*" (Lê Đình Cúc).

Chưa hết, nếu chúng ta đã từng khâm phục sự dũng cảm của Harriet Beecher Stowe khi viết *Túp lều bác Tôm*, của Mark Twain trong *Những cuộc phiêu lưu của Huck Finn* thì khi đọc những dòng thơ trong *Bài hát chính tôi*, một lần nữa ta phải ngỡ ngàng khi thấy Whitman công khai giúp đỡ và che chở cho “Người nô lệ da đen chạy trốn.”

Tôi nghe tiếng cửa mình lắc rắc
cành khô trong đống củi,

Qua cửa bếp hé mở tôi thấy anh lấy
bây, mệt phờ,

Tôi lại bên góc củi anh ngồi, mời
vào nhà và kiếm lời an ủi

Xách nước đổ đầy thùng tắm cho
thân thể anh

mồ hôi nhễ nhại và đôi chân anh
sửng vù,

Và dọn cho anh một căn buồng
thông với buồng tôi,

và lấy đưa anh máy tắm áo quần
vải thô vừa giặt sạch,

Và nhớ như in đôi mắt tròn xoe,
điệu bộ vụng về

Nhớ những lá cao dán trên cổ trên
chân xước máu;

Anh ở lại một tuần, khi bình phục
bỏ lên phương Bắc,

Bữa ăn, tôi mời anh ngồi cạnh và
dựng cây súng của tôi ở góc nhà.

Nhà thơ da trắng đã chăm sóc anh nô lệ da đen bằng tất cả sự ân cần, trân trọng và những cử chỉ ấm áp tình người. Ở một chỗ khác, Whitman không che dấu sự ngưỡng mộ khi miêu tả vẻ đẹp của người da màu ...

Anh da đen nắm chắc tay cương
giọng bốn ngựa,

quả đá đeo lưng lủng lẳng kéo căng dây
xích,

Anh đánh cỗ xe dài của công trường
đá, thân hình

chắc nịch cao to, đứng một chân
trên càng xe giữ thăng bằng,

Ngực căng, cổ bạnh, sơ mi xanh hở
cúc buông xuống, thắt lưng,

Mắt nhìn bình tĩnh, oai nghiêm,
chiếc mũ rộng vành hất ra sau gáy,

Mặt trời rọi trên mái tóc và bộ ria
xoăn, trên nước

da đen nhãy bóng của đôi tay đôi
chân khôi hình hoàn chỉnh

Tôi ngắm nhìn con người khổng lồ
đẹp như pho tượng,

tôi yêu mến anh và không dừng lại
nơi đây,

Tôi leo lên cỗ xe cùng đi luôn thể.

Với Whitman, con người là sản phẩm kì diệu nhất mà Chúa trời ban tặng. Không phân biệt quốc tịch, tôn giáo, màu da, mái tóc, hể là con người thì đều đáng được ngợi ca, đáng được quý trọng. Chính tư tưởng bình đẳng, tiến bộ ấy của Whitman đã đưa ông lên vị trí một nhà thơ lớn không chỉ của nước Mỹ mà của cả nhân loại.

4. *Bài hát chính tôi* của Whitman là một kiệt tác chứa đựng những giá trị to lớn cả về nội dung tư tưởng và nghệ thuật. Với phạm vi của một bài viết nhỏ, người viết mong mỗi bạn đọc Việt Nam hiểu hơn một khía cạnh trong *Bài hát chính tôi* nói riêng và tập *Lá Cỏ* nói chung, từ đó yêu hơn một nhà thơ, một tập thơ chứa đựng những tư tưởng bình đẳng, tự do, dân chủ - tư tưởng mà dân tộc Việt Nam trong sự nghiệp giải phóng dân tộc và xây dựng Chủ nghĩa xã hội đã và đang theo đuổi ■

Tài liệu tham khảo:

1. Đinh Thị Ánh Nguyệt, *Walt Whitman, nhà thơ lớn nước Mỹ*, NXB Trẻ, 2002.
2. G.W. Allen, *Walt Whitman*, Wayne State University Press, 1989.
3. R.Asselineau, *The Evolution of Walt Whitman*, Cambridge, Belknap Press, 1962.
4. A.E. Briggs, *Walt Whitman. Thinker and Artist*, New York, Greenwood Press, 1968.